

שני פתחים

שני פתחים גופו של אדם
ויכול להכנס ולצאת.
ואפשר מזה לבוא ובשני לסלק,
ואין דעתו מניחה
עד שמנסה לחזור טרם עזבה
מענינת במה שהחמיצה.

ואם מבקש אדם זהירות,
שפא יתבלבל בין כניסה ליציאה
או יפגש את יריבי גופו
מתעסקים באותו פתח ממש.

כמו בית תפלה, או מצור,
או פתחי לדה ומיתה.
ויש שחופר בתוכו מחלה
להציץ מתוך אשה אהובה.

ולעת משחק הזמן שבאור,
שולחת הנפש את גופה
לצאת מפתחו האחד
ובשני תתישב בנשיבה.

רק מכף ידך

רק מכף ידך
יכלתי לשמע את הגשם,
כשקמתי ממך
הקולות כבר ירדו עירוניים
כמו נערים של משקה חדש.

את אותה עיר
שאין לדעת מי משמשות היקום
מגיעה אליה באורה המחלט.
אותה עיר שטרם החליטה
אם יגורו בכתייה אנשים רגילים
או רק מבקרים ושבטים עתיקים.
ואם תתיר לעשות בה מלאכות,
או רק את שנת הלילה ונמנומי היום,
כמו צפרים שרק הן
מבינות עד היכן הקצה.

רק מכף ידך
שמעתי את הפסקת המים,
ואורות שהסתרת בגופך
מהירים קולו של הרעש.

למה צריך

למה צריך להרעיש
אפשר בלי קול
להסתלק מעלבונה.
כמי שהדח אל אחורי הבית
שבו גדלוהו הוריו,
מטפס בחריצות להציץ בתמונתו.

חסר צעקה, כמו מרביץ חמר של מחלה
או עבר שטרם בוכה,
דמות במראה בחדר הרחצה
מנופפת בכחות של חור.

בין הרומנטיקן לארכיבר

צבי לח: מה יתרון, שני סיפורים על
אותו מקום, הקיבוץ המאוחד 2014,
301 עמ'

צבי לח כבר העלה את חידת "המקום" בטריילוגיה
אגדות המקום, והוא שב ומציג חידה נוספת של
אותו מקום בקובץ מה יתרון, שם הנושא קונוטציה
לקהלת, הנרמזת גם במוטו לספר: "מה יתרון לאדם
בכל עמלו אשר יעמול תחת השמש" (קהלת, ג, ג).
מה יתרון כורך שני ספרים שיצאו לאור בזמנים
שונים ומתייחסים לאירועים ייחודיים בחיי
"המקום": נפשו בכפו (1983) ומכאן ועד היכן
(1989). והשאלה המתבקשת היא - מה מקשר את
שני אלה לחידת מה יתרון?
שני הסיפורים השלימו את טריילוגיית אגדות
המקום; במרכזו של הראשון עומדת חידתו של
חלוץ רומנטיקן בשם שאול נתנון, שהגיע למקום
בעקבות המייסדים וטרף נפשו בכפו; ואילו במרכזו
של השני עומדת דמותו של החלוץ יוסף דורי,
שהגיע לאחר ייסוד המקום, ולאחר שנות פעילות
חלוצית בצד האבות המייסדים, החליט להקים

בסיפור "נפשו בכפו" מעלים
החברים תובנות שונות בעניין
נסיבות התאבדותו של החלוץ
האלמוני. עיקר משמעותה
של החקירה בהעלאת העבר
במצעות השלכות מההווה.
במבנה ראשוני משליך כל
אחד את תפיסת עולמו על
האירוע, ומשחזר את סיפור
חייו הקצרים של שאול
נתנון, על פי ניסיון חייו הוא.
כל סיפור נמסר בהרחבה,
כשבמרכזו תהייה על הגורם

לצעיר מלא שאיפות ואידיאלים לשלוח יד בנפשו
- החל באהבה נכזבת, המשך בחלום היהודי החדש
שהכזיב, עבור למפח נפש מניסיון השיבה לאלוהים,
אל נתק מהורים, חולשת גוף שאינה מאפשרת
הגשמת חזון עבודת האדמה, וכלה בכיסופי מוות
"לשמו", שליווהו תמיה, שכל הניסיונות לדחותם
עלו בתוהו: לא הארוס, לא האמנות ואף לא הדת
לא סיפקו לו סיבה להמשיך ולחיות. מתוך העלאת
כל אותם גורמים מוטל צל על העבר ומעיב על
התפיסה ה"אגרית" של דור הנפילים. הרשומון
מציג אותם כבני אדם שבריים, בעלי חולשות

ארכיון ולטמון בו את עברו של המקום.
גם האובייקטים הסמליים שמייחדים
את שני הסיפורים לכאורה מקבילים.
בלב הסיפור "נפשו בכפו" ניצבת חידת
קברו הבודד של החלוץ האלמוני, שבני
המקום רוצים לפנותו כדי ליצור מרחבים
חדשים עבור המקום. ואילו במרכזו
הסיפור "מכאן ועד היכן" עומד הארכיבן
שבו "נקברים" כל המסמכים התעודות
הקשורים לאירועים שונים בחיי המקום,
כולל תעודות שהגיעו עם החלוצים
ממולדתיהם: דרכונים, תמונות וכו'. לא
בכדי מכנה יאיר סגל, הבן הבכור של
הקיבוץ, את הארכיבן בשם "בית קברות" ומעדיף
על פניו את סיפורי האגדות שבעל פה כתורת
חיים.
במבט ראשון נראה שאכן שני קברים שם: קבר
ממשי וקבר מטאפורי, ועיקר משמעותם היא שאין
יתרון בעמלו של האדם. הכל בר חלוף, גם עלילות,
גם מעשים, כמאמר קהלת "הכל הבל" ו"אין שום
חדש תחת השמש". אך בקריאה מעמיקה יותר
מתברר שהמחבר מתפלמס עם קביעתו הפסימית
של קהלת באמצעות שני הטיפוסים של גיבוריו,
הרומנטיקן והארכיבר.

קולות ירקונים

ככל בני אנוש. עמלם היה משמעות חייהם: בעצם המעשים שעשו, בפעולות הפשוטות ביותר, נקבע "יתרון" קיים, כפי שציין אבי המייסדים שלמה סגל, שמגלם בדמותו את החלום הציוני המתגשם בלהט אך גם בתבונה.

לעומתו עומד שאול נתנון (המהרהר בדמותו את שאול, המלך שנפל על חרבו) אשר אי הגשמת חלומותיו הרומנטיים מובילה אותו אל מותו. ואילו יוסף דורי, הארכיבר, מקיים את סמליות שמו: אחרון דור הוותיקים, אשר במותו ייסתם הגולל על האפופיאה המופלאה של ראשית המקום ומייסדיו. הוא מודע לחדאות המוות האורב לאדם ושם לאל את כל עמלו, אך במקום להיכנע לו, הוא בונה את עולמו - כהוראת האבות המייסדים - על אהבה לאשה (חיה) ובניית בית הולדת ילדים (ארוס), על עבודה ועל קשר חי לאלוהים, לאו דווקא בתורה ומצוות, אלא בראיית המפעל הציוני כהמשך ליהדות המסורתית. הוא מייסד הארכיב, אך במקום לראות עצמו כקברן הוא רואה עצמו כמיילד, שבמצעות הגניזה הפתוחה לחשיפת המטמוניות שבה, ניתן להשליך מהעבר אל העתיד. הארכיבר מאפשר להגיגי העבר להתעמת עם הרוחות החדשות הנושבות במקום. אמנם גם יוסף נתפס לא פעם למחשבות על המוות הממשמש ובא, אך יש לו מסלולי מפלט, כמו אהבות רחניות לגיבורות סיפורו של גנסין "אצל", החסינות בפני שינוי הזמן, כינוסי שירים ומחברות, שהכתוב בהן חי לנצח ומנציח את הכתובים, וההתייחסות למפעל הציוני כאל המשך בנוסח הדיאלקטי של ההיסטוריה היהודית, ולא כאל מהפך חדש, האמור להיבנות על הריסות הישן. הארכיבר חי את העבר בהווה ואף משליך ממנו אל העתיד, ולכן כל האירועים שמתרחשים במקום בחילופי הדורות נכנסים לארכיב, שם הם חיים בצוותא, בעוד שבמציאות הם מגיעים לידי פיצוץ ונתק. למשל האירוע המרכזי שבו פותח הסיפור, התקשרות יפתח, נינו של שלמה סגל עם נערה ערבייה, אירוע שחולל עימותים בין שבט המתיישבים החדשים לבין בניהם ונכדיהם של המייסדים, חזירד תפיסות מנוגדות באשר לעתיד המקום.

נחשפים מתחים בין תפיסות עולם שונות - בין דור המייסדים המיתיים, שעמלו בעיקר למען הכלל, לבין דור הנכדים, כמו יפתח סגל, שמצהיר על זכות הפרטיות (מבקש להביא את אהובתו הערבייה לגור במקום בלי להתחשב ברגשות הציבור). מתחרד גם קונפליקט בין גישה פרגמטית של המתיישבים החדשים, השואפים למסד את ענייני המקום לטובת השגים כלכליים ומתוך חוסר אמון באידיאות שהתיישנו וברצון הטוב של "החברים", שמכונים בפייהם "בטלנים" שמובילים לחורבן המקום - לבין גישה מורכבת יותר של צאצאי המייסדים, שרוצים גם לשמר את רוח אבות המקום וגם להתקדם באופן מבוקה. המתחים מתחדדים בגלל יצרים וחשבוניות ישנים שמגיחים כנחשולים של קנאה, שנאות ותאוות נקם, עד כדי חתירה הרסנית תחת יסודות המקום והטבעתו תחתיהם. בשני הסיפורים עולה במלוא עוצמתה שאלת שימור הישן כנגד השאיפה לחדש. ב"נפשו בכפו"

3.

מתחת לתרדמת העצים ישן העפר
שהייתי ועודני -
הענפים סוככים עלי
וכל החרשה שומעת אותה, בן,
את נשימתך מזמרות צפרים
על פני הרוח המדברת אלי
בלשון סוערת ובשפת עננים.

4.

ערב יורד על צללי הפוסעים
עם הדי שחרורים ההומים סביב
כל כך רצייתי שתבוא אלי
ועדין לא באת וקולך לא הגיע.
כאן, בגדה הזו של הירקון
שמעתי את קולך בפעם האחרונה
ואני עוד נושא אותו בזכרוני החם.

1.

בלילה האבנים מדברות על העצים
והעצים מרכלים על האבנים. אני
מכיר היטב את שפתם הנסתרת.
מן הסלע הטמון כאן בחציו באדמה
עולה קול ירקוני בדומית הלילה.

אבנים אלמוניות כותבות את דרכי
והעצים מסמנים לי כוונים, אך אני
בדרך משלי הולך כדי להגיע הביתה.

2.

שמעתי שרשים בוכים והדים עולים
להתפזר בסביבה. שמעתי את הענן
ממלא פיו שממים ודממה תלויה של
כוכבים כבויים חולפת מעלי. הגעתי למקומי
וראיתי את בני המלמד ידיו למהומה.
החשך הסתיר פניו. אור

ברקים בא מרחוק,
עדת עננים מגיעה במרוצה
ואחריהם סיעת רעמים
מבשרת סופה. מה יהיה בסופי? בסופנו?

ובצלליה המקסימים, דבקתי בעבודה קשה וממשית וגלויה, שתוצאותיה וראיות, ואף את הארכיב בניתי כנגדה. לא! - כן! ארכיב של ארכיבר כנגד הרומנטיקן שבי!
יתרוננו של אדם שפוי אינו בכך שנמנע מתעתועי חלומות, אלא שבכל זאת לא נשאר בהם" (עמ' 213).
ואסיים בדברי המחבר במאמרו (שלא פורסם) בשם "נגד קהלת הנערץ עלי":
"ועתה אפילו אודה פה לנערצי זה על שאי-הסכמתי עמו ועודרה אותי לעמוד על דעתי ולהיאחז בשתי 'קרנות המזבח' של חיי - ביקירי בני ביתי וביצירה ספרותית".

אביבה מהל

מפנים קבר ישן לטובת מרחב לחיים עתידיים עבור צעירי המקום. אבל מסתבר שאין חדש תחת השמש, שניצני העבר משליכים על ההווה, וכי חרף כל הקשיים נתתו תוצאות המעשים, שנעשו מתוך אמונה בתוקף העשייה. ב"מכאן ועד היכן" חושף הארכיב שכבר היו דברים מעולם, סכסוכים ועימותים ועויבות - ובכל זאת חיי המקום שוקקים ויש בהם טעם לממשיכים ולחדשנים גם יחד.
לקראת סוף הסיפור מגלה המספר הארכיבר שגם בתוכו שוכן רומנטיקן חבוי:
"ועוד יש לי לומר לארכיבר, שבזכות הרומנטיקן נעשיתי ציוני וחלוץ, עליתי ארצה, נאחזתי במקום; אך כדי לא להתמסר לרומנטיקה בלבד ועד תהומה הידועה, הכריזה לרגלינו תמיד ומפתה בהבטחה